

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องผลกระทบจากการสร้างปางช้างเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในเขต ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบจากการสร้างปางช้างเป็นสถานที่ท่องเที่ยวต่อชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง รวมทั้งหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

- 3.1 ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล
- 3.2 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล
- 3.3 เครื่องมือและวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มประชากร ในการศึกษาครั้งนี้ได้แบ่งประชากรในการศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ปางช้างในอำเภอแม่แตง และชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงบริเวณปางช้าง โดยในการศึกษาครั้งนี้ได้ทำการศึกษาปางช้างในอำเภอแม่แตงจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ปางช้างแม่ตะมาน ปางช้างแม่แตง ปางช้างโชคชัย

กลุ่มแรกคือกลุ่มผู้ประกอบการและควาญช้าง ได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่

1) ผู้ประกอบการปางช้าง จำนวน 3 แห่ง โดยมีจำนวนผู้ประกอบการให้ข้อมูลปางช้างละ 1 คน

2) พนักงานและควาญช้าง จำนวน 3 แห่ง โดยมีจำนวนผู้ให้ข้อมูลปางช้างละ 5 คน

กลุ่มที่สองคือประชากรที่เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกับปางช้าง ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอแม่แตง จะเป็นหมู่บ้านบริเวณใกล้เคียงที่ตั้งของปางช้างที่เลือกศึกษา ได้แก่ หมู่บ้านดังต่อไปนี้ บ้านแม่ตะมาน บ้านทุ่งละคร บ้านเมืองกุด ซึ่งมีประชากรแต่ละหมู่บ้าน ดังนี้

1) บ้านแม่ตะมาน	537	คน
2) บ้านทุ่งละคร	305	คน
3) บ้านเมืองกุด	1,251	คน
รวมทั้งหมด	2,093	คน

โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบอกต่อ (Snowball sampling) โดยใช้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) ซึ่งได้แก่ เจ้าหน้าที่รัฐ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มชาวบ้าน ของแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้ให้ข้อมูล ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 45 คน

3.2 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

การศึกษาเรื่องผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจจากการสร้างปางช้างเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ภูมิศึกษา ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีองค์ประกอบของวิธีการดำเนินการศึกษาแบ่งเป็นขั้นตอน ดังนี้

3.2.1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและบุคคล

ก. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร

แหล่งข้อมูลเอกสารที่ใช้ประกอบในการศึกษาผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจจากการสร้างปางช้างเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ประกอบด้วย

1) เอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อหาแนวคิดทฤษฎี ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการพัฒนารอบแนวคิด และเป็นแนวทางในการศึกษาในครั้งนี้ โดยแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษานี้มีดังนี้

- แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยว
- แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบทางสังคม
- แนวคิดเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากร
- แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับปางช้าง ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษาปางช้างในพื้นที่ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีรายชื่อ ดังนี้ ปางช้างแม่ตะมาน ปางช้างแม่แตง ปางช้างโชคชัย ซึ่งเอกสารที่เกี่ยวข้องได้แก่ ใบประชาสัมพันธ์ที่บอกถึงขนาดของพื้นที่ กิจกรรม รวมถึงสภาพบริบทต่างๆ ของปางช้างแต่ละแห่ง รวมถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการของปางช้างแต่ละแห่ง เช่น เอกสารจำนวนพนักงาน เป็นต้น

3) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่ทำการศึกษา คือ บ้านแม่ตะมาน บ้านทุ่งละคร บ้านเมืองกีด โดยรวบรวมเอกสารจากองค์การบริหารส่วนตำบลกีดช้าง รวมถึงเอกสารที่มีการบันทึกข้อมูลของหมู่บ้านที่ทำการศึกษาจากสถานที่ต่างๆ

ข. การศึกษาข้อมูลจากบุคคล

ในการศึกษาผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจจากการสร้างปางช้างเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ภูมิศึกษา ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ใช้ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key

Informants) โดยแบ่งการศึกษาข้อมูลเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ การศึกษาบริบทของพื้นที่ปางช้าง ซึ่งได้ใช้ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้ประกอบการปางช้างหรือผู้จัดการปางช้าง พนักงาน และควาญช้าง กลุ่มที่สอง คือ การศึกษาบริบทของชุมชนบริเวณใกล้เคียงปางช้าง ได้ใช้ผู้ให้ข้อมูลที่มีความหลากหลายด้านอายุ สถานภาพ ทางสังคม เพื่อความครอบคลุมและชัดเจนของข้อมูล โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ดังต่อไปนี้

- เจ้าหน้าที่รัฐ ได้แก่ ตำรวจ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ปศุสัตว์ อำเภอ เกษตรอำเภอ นายก อบต. และสมาชิกอบต. จำนวน 15 คน
- กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ครู พระสงฆ์ จำนวน 10 คน
- กลุ่มชาวบ้าน จำนวน 20 คน

3.3 เครื่องมือและวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลดังนี้

3.3.1 แบบสังเกต (Observation)

ในช่วงแรกผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – participant Observation) โดยที่ผู้วิจัยจะเข้าไปสำรวจและสังเกต รวมถึงจดบันทึก สภาพทั่วไปของชุมชน เช่น ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชน แหล่งน้ำ เส้นทางคมนาคม ป่าไม้ในสถานที่สำคัญๆ ในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน เป็นต้น รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น การประกอบอาชีพ วิถีความเป็นอยู่ การดำรงชีวิต หลังจากที่ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ไปในระยะหนึ่งแล้ว ผู้วิจัยเริ่มมีความคุ้นเคยกับชุมชนมากขึ้น จึงได้ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยจะเริ่มมีการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น การประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน แบบแผนทางวัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น พิธีกรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาที่เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิต เพื่อให้เห็นภาพความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมของคนในชุมชน

3.3.2 การสัมภาษณ์ (Interview)

ผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบอกต่อ (Snowball sampling) ผู้วิจัยได้ใช้คำถามในการสัมภาษณ์แบบกึ่ง โครงสร้าง โดยกำหนดประเด็นการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าอย่างคร่าวๆ ทั้งนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ ประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์ประกอบด้วย

1) บริบทของปางช้างที่ทำการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพต่างๆ เช่น ขนาดพื้นที่ จำนวนช้าง รวมไปถึงระบบการจัดการ ได้แก่ วิธีการดำเนินงาน การใช้ทรัพยากรในการจัดการปางช้าง การใช้น้ำ การใช้ทรัพยากรป่าไม้ โดยได้จากการสัมภาษณ์ ผู้จัดการปางช้าง ควบคู่ไปกับการสังเกตเชิงปฏิบัติการปางช้างที่ทำการศึกษาค้นคว้า

2) สภาพทั่วไปของชุมชน ได้แก่ ประวัติของหมู่บ้าน ลักษณะทั่วไปของชุมชน โครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค สภาพทางสังคมของชุมชน สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน ได้จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโส ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ครู พระสงฆ์ ผู้แทนกลุ่มชาวบ้านต่างๆ ได้แก่ นายก อบต. สมาชิก อบต.

3) ผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ครู พระสงฆ์ ผู้แทนกลุ่มชาวบ้านต่างๆ ได้แก่ นายก อบต. สมาชิก อบต. ตำรวจ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ปศุสัตว์อำเภอ เกษตรอำเภอ รวมไปถึงคนในชุมชนที่คาดว่าได้รับผลกระทบจากปางช้าง

3.3.3 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion)

ประชุมกลุ่มย่อยแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้เข้าร่วมประมาณ 20 – 30 คน ต่อหนึ่งกลุ่ม โดยผู้ที่เข้าร่วมสนทนาจะประกอบไปด้วยคนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างปางช้าง ร่วมกันให้ข้อมูล และเกิดการเสนอข้อคิดเห็น และข้อโต้แย้ง ในเรื่องผลกระทบว่ามีการเกิดขึ้นจริงหรือไม่อย่างไร จนได้ข้อสรุปร่วมกัน การประชุมกลุ่มย่อยเป็นการนำมาซึ่งข้อมูลของคนในชุมชน ซึ่งผู้เข้าร่วมจะจำกัดเฉพาะกลุ่มคนในชุมชนเท่านั้น เพื่อให้สามารถถกเถียงและแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่

การประชุมกลุ่มย่อยจะทำการประชุมหมู่บ้านละ 1 ครั้ง โดยจะใช้เวลาในช่วงเย็น โดยมีระยะเวลาในการประชุมกลุ่มย่อยประมาณ 2 – 3 ชั่วโมง แต่หากพบว่าการประชุมกลุ่มย่อยในครั้งนั้นยังได้ประเด็นที่ไม่ค่อยชัดเจน ก็จะทำการประชุมกลุ่มย่อยซ้ำอีกครั้งหนึ่ง โดยจะมีการใช้กลุ่มที่เล็กกว่าเดิม โดยการเลือกเฉพาะผู้ที่ได้รับผลกระทบมาประชุมกันอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง สมบูรณ์ และเป็นจริงมากที่สุด รวมไปถึงการประชุมกลุ่มย่อยในประเด็นที่เกิดผลกระทบด้านลบก็จะนำไปสู่การหาข้อสรุปในการหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

3.3.4 การศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการสังเกต สัมภาษณ์ และประชุมกลุ่มย่อย ประกอบกับข้อมูลจากการศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งในข้อมูลของปางช้าง และข้อมูลของหมู่บ้านบริเวณใกล้เคียง เพื่อให้ได้ข้อมูลเนื้อหาที่มีความชัดเจน และครอบคลุมมากขึ้น

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมทั้งจากข้อมูลที่ได้มาจากเอกสารและบุคคล ผู้วิจัยจะนำมาจัดหมวดหมู่และนำมาวิเคราะห์จากเนื้อหาที่ได้ (Content Analysis) เพื่อหาความเชื่อมโยง และหาความสัมพันธ์ของข้อมูลหรือปรากฏการณ์ โดยมีการตรวจสอบข้อมูลและความสมบูรณ์ของข้อมูล โดยการลงพื้นที่แบบวนซ้ำ เพื่อให้ได้ข้อมูลมายืนยันข้อมูลในบางประเด็นที่ยังไม่ครบถ้วน เพื่อให้สะท้อนถึงผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจจากการสร้างปางช้างเป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดยได้แยกประเด็นในการวิเคราะห์ ดังนี้

1) การวิเคราะห์บริบทพื้นที่ปางช้าง ได้แก่ ลักษณะทั่วไป และการจัดการของปางช้างที่ทำการศึกษา โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องของปางช้างที่ทำการศึกษา มาประกอบกับการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ว่าปางช้างที่ทำการศึกษามีการดำเนินการอย่างไร ลักษณะสภาพบริบทของปางช้างเป็นอย่างไร รวมไปถึงวิเคราะห์การจัดการของปางช้างที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ

2) การวิเคราะห์บริบทของชุมชน ที่ได้จากเอกสารที่บันทึกจากสถานที่ต่างๆ รวมไปถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการประชุมกลุ่มย่อยมาประกอบกัน เพื่อเสนอในภาพรวมของประวัติความเป็นมา ลักษณะทั่วไป ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจของชุมชน โดยการศึกษาในช่วงก่อนการสร้างปางช้างและหลังจากการสร้างปางช้าง

3) การวิเคราะห์ผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการสร้างปางช้างเป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดยวิเคราะห์ประกอบกันใน 4 ส่วน คือ ส่วนแรกได้แก่ ปางช้างที่ทำการศึกษา ส่วนที่สองได้แก่บริบทชุมชน ส่วนที่สามคือข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเกี่ยวกับผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจจากผู้ให้ข้อมูลหลักนำมาพิจารณาร่วมกันเพื่อวิเคราะห์ว่าผลกระทบที่เกิดจากการสร้างปางช้างเป็นสถานที่ท่องเที่ยวมีอะไรบ้างและมีลักษณะเป็นอย่างไร โดยการมองผลกระทบที่เกิดขึ้นของชุมชนนั้นจะสามารถวิเคราะห์ได้จากการเปรียบเทียบข้อมูลของบริบทชุมชนในช่วงเวลาก่อนการสร้างปางช้างและหลังการสร้างปางช้าง เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่ชัดเจน ส่วนที่สี่ คือ ข้อสรุปจากการประชุมกลุ่มย่อย โดยถ้ามีผลกระทบที่เกิดขึ้นทางลบจะมีการหาประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น และสรุปประเด็นเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขจากปัญหาที่เกิดขึ้น